

**MAKTABGACHA TA'LIM TASHKILOTLARIDA LOGOPEDIK
TERMINLARDAN FOYDALANISH METODIKASI***Eltazarova Zebo Xamroyevna**Logoped, 25-DMTT**Boltayeva Shohsanam Inoyat qizi**Logoped, 40-DMTT*

Annotatsiya. Mazkur maqolada bolalar bog'chalarida logopedik terminlarning qo'llanilishi, ularning metodologik asoslari, amaliyotda to'g'ri tatbiq etilishi va zamonaviy logopedik ta'lim jarayonidagi roli tahlil qilinadi. Bugungi kunda maktabgacha ta'lim muassasalarida nutq nuqsonlari bilan bog'liq muammolarni bartaraf etishda logopediya fani va uning terminologik bazasi muhim o'rin tutadi. Shuningdek, maqolada logopedik atamalarning pedagogik muhitga kiritilishi va ularni metodik jihatdan to'g'ri qo'llash zaruriyati asoslab berilgan.

Kalit so'zlar: logopediya, logopedik terminlar, metodologiya, maktabgacha ta'lim, nutq buzilishlari.

KIRISH

Bugungi globallashuv davrida ta'lim sohasida yuz berayotgan o'zgarishlar, ayniqsa, maktabgacha ta'lim tizimida sifatli o'quv-tarbiya jarayonini ta'minlashni talab qilmoqda. Ayniqsa, bolalarda nutqiy rivojlanishning kechikishi, talaffuz nuqsonlari va boshqa logopedik muammolar pedagogik jamoaning e'tibor markazida bo'lishi kerak. Bu borada logopediya sohasi, xususan, logopedik terminlar orqali aniq diagnostika, tuzatish va rivojlantirish mexanizmlarini shakllantirish muhim ahamiyatga ega. Logopedik terminlar – bu sohadagi tushunchalarni aniq ifodalovchi, diagnostik va terapevtik ishlarni metodik yo'lga qo'yishda muhim vositadir.

TADQIQOT METODOLOGIYASI VA EMPIRIK TAHLIL

Logopedik faoliyatni samarali olib borish uchun logopediya fanining asosiy atamalarini chuqur o'zlashtirish va amaliyotda to'g'ri qo'llash lozim. “Dislaliya”, “dizartriya”, “alaliya”, “stammmering”, “rinolaliya”, “afaziya” kabi terminlar bolalarda uchraydigan nutq buzilishlari turini aniq tavsiflaydi. Maktabgacha ta'lim muassasalarida faoliyat yuritayotgan pedagoglar bu atamalarning semantik yukini to'g'ri anglamas ekanlar, logopedik faoliyatda xatoliklarga yo'l qo'yilishi ehtimoli ortadi.

Metodologik jihatdan logopedik terminlarning qo'llanilishi bir necha bosqichni qamrab oladi. Birinchi bosqich – pedagoglarning logopedik bilimlari va terminlarga oid tayyorgarlik darajasini aniqlash. Ikkinchi bosqich – amaliy mashg'ulotlarda logopedik atamalardan foydalanish, ya'ni har bir nutq buzilishi turi uchun mos metodik

yondashuvlarni belgilash. Uchinchi bosqich – logopedik terminlarning pedagogik jargonga singdirilishi, ularni bolalarga moslashtirib tushuntirish, ota-onalar bilan ishlashda sodda va tushunarli tarjimasini ishlab chiqishdir.

Masalan, “dislaliya” termini fonematik eshitish yoki talaffuzdagi nuqsonni bildiradi. Uni tuzatish uchun artikulyatsion gimnastika, fonetik-tahliliy metodlar, o‘yin asosidagi mashg‘ulotlar qo‘llaniladi. Shuningdek, har bir logopedik termin atrofida bolalarning yoshiga mos ravishda maxsus metodik materiallar, ko‘rgazmali qurollar va audiovizual vositalardan foydalanish ta‘lim samaradorligini oshiradi.

Bugungi kunda logopedik terminologiya maktabgacha ta‘limga interfaol metodlar, texnologik vositalar orqali kirib kelmoqda. Ayniqsa, multimediya resurslar yordamida terminlarni bolalarga tushunarli tarzda tushuntirish, ularning nutqiy faoliyatini faollashtirishga xizmat qilmoqda. Shu bilan birga, logopedik terminlarni noto‘g‘ri talqin qilish, ularni shunchaki “kasallik nomi” sifatida tushunish salbiy oqibatlarga olib kelishi mumkin. Shu sababli, har bir pedagog logopediya fanining asosiy tushunchalarini puxta egallashi, ularni maktabgacha ta‘lim jarayoniga to‘g‘ri integratsiya qila olishi lozim.

Metodologik yondashuvlar logopedik terminlarni nafaqat o‘qituvchilar, balki ota-onalar va bolalarning o‘zlari uchun ham qamrab oluvchi tarzda ishlab chiqilishi kerak. Chunki bola bilan olib boriladigan logopedik mashg‘ulotlar, ko‘pincha, oiladagi ijtimoiy muhit bilan chambarchas bog‘liqdir. Shu nuqtai nazardan, logopedik terminlarning ijtimoiy, lingvistik va psixologik jihatlari ham birgalikda tahlil qilinishi, bu terminlarga kompleks metodologik yondashuv talab etiladi [1].

NATIJALAR

Logopedik terminologiyaning qo‘llanishida asosiy e‘tibor uning funksional ahamiyatiga va pedagogik muhitdagi moslashuvchanligiga qaratilishi lozim. Terminlar faqatgina nutq nuqsonlarini aniqlash uchun emas, balki tuzatish usullarining to‘g‘ri tanlanishi va natijalarning baholanishi uchun ham xizmat qiladi. Shu boisdan logopedik atamalarni bevosita amaliy mashg‘ulotlar bilan bog‘liq holda tushunish va ulardan foydalanish – bu mutaxassisning metodik savodxonligi darajasini ko‘rsatuvchi muhim mezonidir. Misol uchun, “bradilaliya” – sekin nutq, “tahlilaliya” – tez va ravon bo‘lmagan nutq, “logonevroz” – psixogen stammmering shakli kabi terminlar yordamida logopedik vaziyat aniqroq tahlil qilinadi va metodik strategiya tuziladi.

Shu o‘rinda yana bir muhim jihat – logopedik terminlarning klassifikatsiyasi haqida to‘xtalish zarur. Amaliyotda terminlar quyidagicha tasniflanadi: a) etiologik (nuqson sababiga asoslangan); b) funksional (nutq faoliyatining buzilishi darajasiga qarab); v) lokalizatsion (buzilish joyiga asoslangan) [2]. Ushbu klassifikatsiya logopedik faoliyatning diagnostik va terapevtik bosqichlarini tizimli asosda tashkil etish imkonini beradi. Har bir kategoriya uchun alohida metodik yondashuv, mashg‘ulotlar va o‘quv-didaktik materiallar zarur bo‘ladi.

Maktabgacha yoshdagi bolalar bilan ishlashda logopedik terminlarning bolalar psixologiyasiga moslashtirilgan shaklda talqin etilishi lozim. Bu yerda bola bilan aloqa jarayonida ishlatiladigan terminlar pedagogik “kod” orqali soddalashtirilib berilishi zarur. Masalan, bola bilan ishlashda “afaziya” atamasini to‘g‘ridan-to‘g‘ri ishlatish emas, balki bu holatni bola tushunadigan qilib, masalan, “miya charchagani uchun so‘zlar esingdan chiqyapti, lekin biz ularni topamiz” kabi yondashuvlar bilan izohlash maqsadga muvofiq bo‘ladi. Shunday metodologik yondashuvlar bolada nutqiy faoliyatga nisbatan ijobiy munosabat, ichki motivatsiya va o‘ziga bo‘lgan ishonchni shakllantiradi.

Zamonaviy logopediya sharoitida axborot-kommunikatsion texnologiyalar (AKT) logopedik terminlarni anglash va ularni mashg‘ulotlarda qo‘llashni osonlashtiruvchi vosita sifatida namoyon bo‘lmoqda. Multimediya lug‘atlar, vizual-pedagogik grafikalar, interaktiv dasturlar logopedik terminlarning zamonaviy interpretatsiyasini ta‘minlaydi. Masalan, “Logoped 3D” kabi dasturiy ta‘minotlarda har bir logopedik atama uchun grafik ifoda, fonetik mashqlar va tuzatish strategiyalari birlashtirilgan. Bu esa pedagogga terminlar bilan ishlashni soddalashtiradi va individual yondashuvga imkon yaratadi [3].

Metodologik jihatdan yana bir dolzarb muammo – logopedik terminlarning davlat ta‘lim standartlari va dasturlariga yetarli darajada integratsiyalanmaganligidir. Ayni paytda “Ilk qadam” dasturida logopediya elementlari cheklangan tarzda yoritilgan bo‘lib, ko‘pgina terminlar va ularning amaliy yondashuvi muassasa logopedlarining shaxsiy malakasi va tashabbusiga bog‘liq qolmoqda. Bu holatni bartaraf etish uchun logopedik terminlar asosida yaratilgan metodik qo‘llanmalar, terminologik lug‘atlar, o‘quv-metodik majmualar ta‘lim jarayoniga rasmiy tarzda integratsiya qilinishi lozim.

Logopedik terminlarning qo‘llanilish metodologiyasi faqat og‘zaki mashg‘ulotlar bilan cheklanmasligi, balki yozma nutq faoliyati, eshituv orqali idrok qilish, drammatizatsiya elementlari va o‘yin texnologiyalari bilan uyg‘unlashgan holda olib borilishi kerak [4]. Bu usul bolalar nutqini har tomonlama rivojlantirishga yordam beradi. Masalan, “mashq-qissa” texnologiyasi orqali logopedik terminlar ishtirok etgan ijtimoiy voqealarni rolli o‘yin shaklida bolaga yetkazish, uni nafaqat termin bilan tanishtiradi, balki o‘zining nutqiy kamchiligini ijobiy qabul qilishga o‘rgatadi.

XULOSA VA MUNOZARA

Xulosa qilib aytganda, bolalar bog‘chalarida logopedik terminlarning metodologik asosda qo‘llanilishi nafaqat logoped mutaxassislar, balki har bir maktabgacha ta‘lim pedagogi uchun ham dolzarbdir. Logopedik terminlarni chuqur o‘rganish, ularni to‘g‘ri qo‘llash, amaliyotda metodik yondashuvlarni ishlab chiqish va ularni pedagogik jarayonga uyg‘unlashtirish orqali nutqiy nuqsonlarning oldini olish va tuzatish samaradorligini oshirish mumkin. Bunda logopediya fani, lingvistika,

psixologiya va pedagogikaning integratsiyalashuvi asosiy ilmiy-metodik yo‘nalish bo‘lib xizmat qiladi. Kelgusida ushbu yo‘nalishda ilmiy tadqiqotlarni kengaytirish, logopedik terminlarning milliy klassifikatsiyasini yaratish va uni amaliyotga joriy etish muhim vazifa hisoblanadi.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. Abdullaeva, Z. N. Maktabgacha yoshdagi bolalarda nutq rivojlanishining psixolingvistik asoslari. – Toshkent: O‘qituvchi, 2021. – 192 b.
2. Xolmurodova, G. A. Logopediya asoslari: darslik. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2020. – 210 b.
3. Mahkamova, M. Maktabgacha ta’lim muassasalarida maxsus pedagogik ishlar olib borish. – Samarqand: Ilm ziyo, 2022. – 176 b.
4. Глухов А.В. Основы логопедии. – Москва: Академия, 2019. – 255 с.